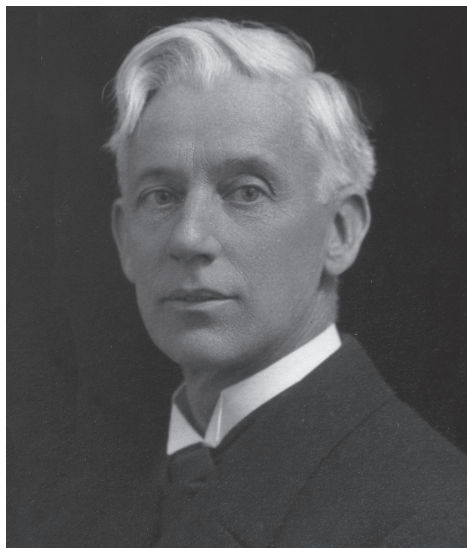

RAFAEL PATXOT, SAVI, MECENES I PATRIOTA

El cinquantenari de la mort de Rafael Patxot i Jubert en el seu exili voluntari de Ginebra (el 8 de gener de 1964) és una bona avinentesa per recordar a grans trets la trajectòria vital i intel·lectual d'aquest homenot massa desconegut entre nosaltres. Astrònom i científic –com li agradava d'anomenar-se–, estudiós de la meteorologia i dels núvols reconegut internacionalment, fou alhora un humanista en el millor sentit de la paraula, preocupat per la democràcia i pels drets dels pobles i dels homes, amic de la bona literatura i protector de la cultura en les seves facetes més variades. Coneixedor no solament del francès i de l'anglès, sinó també del llatí i de l'alemany, era en certa manera un *uomo universale*, que des d'una perspectiva molt àmplia no oblidava mai que la seva pàtria era Catalunya i que tenia una independència de criteri que no es deixava doblegar per res ni per ningú.

Rafael Patxot i Jubert, fill d'una família distingida de Sant Feliu de Guíxols, hi havia nascut el 8 de maig de 1872. Després d'uns estudis a Barcelona, a París, a Londres i a Cambridge, no pogué completar la seva formació científica sinó d'una manera autodidacta, perquè ben aviat li tocà d'ocupar-se de la fàbrica de taps de suro del seu pare –mort prematurament– i es casà molt jove amb Lluïsa Rabell i Cibils, una persona d'una gran finor espiritual, que acompanyà el seu marit durant setanta anys, en les hores bones i en les dolentes. El pare de Lluïsa, Rafael Rabell i Patxot, treballava en el comerç al major amb Amèrica del Sud i ja el 1894 en féu apoderat el seu gendre Rafael, el qual acabà tancant la fàbrica de Sant Feliu –en un moment de greus problemes laborals– i es traslladà, els primers anys del segle XX, a Barcelona, on s'anà introduint en el món cultural sobretot a través de la tertúlia de L'Avenç, la llibreria i editorial que regentava Jaume Massó i Torrents, amb el qual faria una gran amistat. A través de L'Avenç, coneixeria grans personatges com Joan Maragall o Pompeu Fabra, i tindria l'oportunitat de publicar traduccions i de conèixer de prop la intel·lectualitat barcelonina i els seus neguits.

El 1912 morí el senyor Rabell i Rafael Patxot en prengué el relleu a tots els efectes, i el 1919 morí una cunyada de Patxot, Concepció Rabell i Cibils, vídua d'un propietari argentí riquíssim. Concepció Rabell desitjava que la seva fortuna servís per a finalitats benèfiques i en nomenà marmessor Rafael Patxot, que d'aquesta forma pogué potenciar d'una

Rafael Patxot i Jubert. Autor: Diputació de Barcelona

manera extraordinària les funcions de mecenatge que acabava d'iniciar amb fundacions en record de membres de la seva família: la Fundació Montserrat Patxot i Rabell, instituïda el 1919 en record de la seva filla gran, morta prematurament aquell mateix any, dedicada a ajudar noies guixolenques (també associà el seu nom a l'Institut de Cultura de la Dona, amb una ajuda a la biblioteca de l'entitat); els concursos musicals Eusebi Patxot i Llagustera –en honor del seu pare–, convocats igualment el 1919 i confiats a l'Orfeó Català; i els concursos Rafael Patxot i Ferrer –en honor del seu avi–, sobre

temes històrics i cívics, confiats a l'Acadèmia de Bones Lletres el 1920. Aquesta activitat de mecenatge –que es prengué d'una manera molt seriosa i que tingué múltiples manifestacions, algunes de les quals només són conegudes en part o que al seu moment van romandre en secret–, li resultà bastant incompatible amb la seva feina personal de científic, que fins aleshores s'havia traduït en diversos llibres de meteorologia i en molts articles a revistes i diaris, cosa que li recà tota la vida.

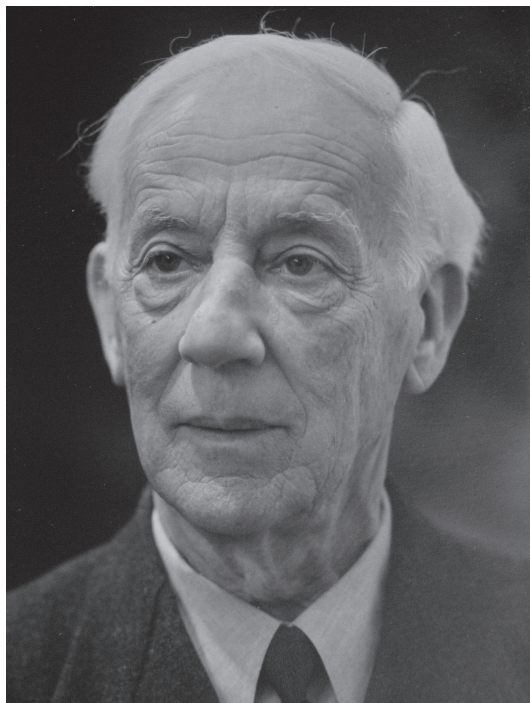
En tot cas, la Fundació Concepció Rabell i Cibils va resultar enormement beneficiosa per a múltiples iniciatives de tipus cultural que no haurien estat possibles sense un mecenatge generós i desinteressat. Pensem en l'Acadèmia de Bones Lletres, que pogué reprendre el seu butlletí gràcies al suport d'aquesta Fundació; en l'Institut d'Estudis Catalans, que ja el 1920 va signar amb Patxot un conveni per a l'edició de les Cròniques catalanes medievals; en el Centre Excursionista de Catalunya, que el 1923 pogué començar amb l'ajuda de Patxot un estudi sobre la masia catalana, que fins al 1936 recollí fotografies, monografies i dibuixos sobre la matèria; en l'Orfeó Català, que es convertí en pal de paller de l'ambiciosa Obra del Cançoner Popular de Catalunya, iniciada al final de 1921 i que treballà ininterrompudament fins al 1936; i encara en altres institucions com els Jocs Florals, per als quals la Fundació atorgà un premi entre el 1921 i el 1936. Igualment donà suport al Servei Meteorològic

Sala de l'exposició "*Univers Patxot*" dedicada al **Cançoner popular de Catalunya**.
Autor: Diputació de Barcelona

de Catalunya, dirigit per Eduard Fontserè, gran amic de Patxot, perquè pogués formar un important arxiu referent als núvols, i contribuï per a la publicació en diverses llengües estrangeres i en català d'atles de núvols.

L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera, el setembre de 1923, va representar un punt culminant en l'actitud personal i en els mecenatges de Patxot. Les noves autoritats volgueren ofegar l'esperit de Catalunya i tirar endarrere tots els progressos que havia anat fent el moviment catalanista des del segle XIX. Patxot, que mentrestant havia anat aconseguint una posició econòmica cada cop més folgada, reaccionà amb indignació davant les pretensions dels acòlits de la Dictadura i dels intel·lectuals que ell anomenava "caragirats" que hi contemporitzaven. Per això el 1926 va constituir la Institució Patxot, que coordinava tots els seus mecenatges anteriors i que contribuï d'una manera molt especial a permetre la supervivència de les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans. Alhora la Institució Patxot va afavorir molts altres projectes, com ara el Llegendari popular català impulsat per Rossend Serra i Pagès, per a la formació del qual es convocaren tres concursos, o bé els anomenats Concursos de la Haia, referents a dret internacional i que volien ésser una rèplica des de l'estranger a les pretensions antinacionalistes i dictatorials de Primo de Rivera.

Rafael Patxot exiliat a Suïssa.
Autor: Diputació de Barcelona

La labor duta a terme durant disset anys escassos per Rafael Patxot i Jubert, a través de les seves fundacions privades i sobretot a través de la Fundació Concepció Patxot i Rabell i de la Institució Patxot, és realment immensa i sorprenen l'enorme capacitat de treball i el grau d'intel·ligència demostrats per Patxot mateix, que no es limitava a fer aportacions econòmiques, sinó que donava idees, imposava criteris i controlava personalment els seus mecenatges, com demostra prou el *Dietari* que va anar redactant des del 1926 respecte a les activitats de la Institució Patxot, per a la qual va saber rodejar-se d'un grup d'assessors competents i ben avinguts.

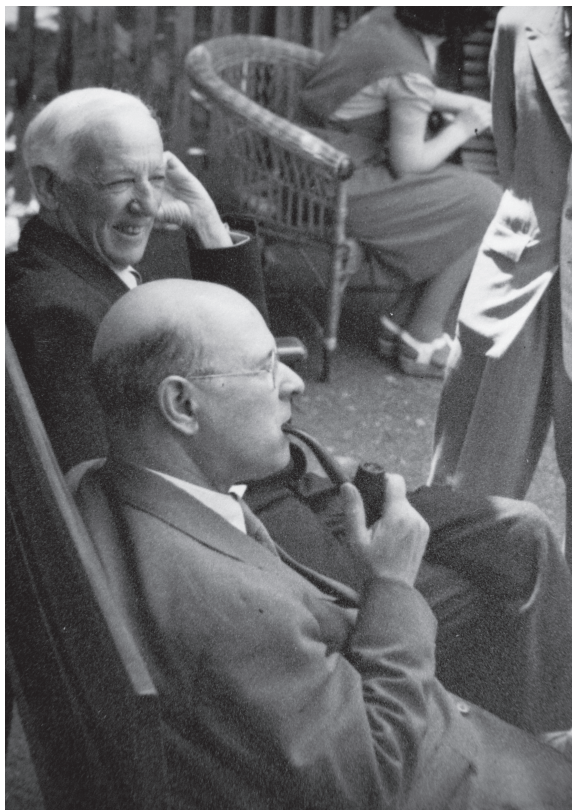
Dissortadament, el cop d'estat militar del juliol de 1936 va ensorrar tot el món que fins aleshores havia estat el de Patxot. Considerat burgès pels anarquistes, va estar a punt d'ésser afusellat i va haver de fugir, sota la protecció de la Generalitat, primer a França i després a Suïssa. El 1939, en canvi, va ésser considerat suspecte per les autoritats franquistes i sotmès a un vergonyós expedient de responsabilitats polítiques que el condemnà a cent mil pessetes de multa, però que entre una cosa i una altra li representà una despesa de 572.927 pessetes, amb 35 cèntims. Ell va pagar el que els uns i els altres li demanaven, però féu el propòsit de mantenir-se en una expatriació, ara voluntària, abans que haver de suportar una dictadura que li havia requisat alguns dels seus béns o els havia fet malbé i que sobretot s'havia apoderat del material referent a núvols que havia anat acumulant al Servei Meteorològic de Catalunya i que, malgrat les seves múltiples gestions –que arribaren fins als organismes internacionals– no li fou tornat mai.

De tota manera, no romangué en un *dolce far niente*, ni es desentengué dels qui havien hagut de romandre a Catalunya. En una nota que adreçà des de Ginebra, l'abril de 1955, als seus amics i col·laboradors Josep Danés, Eduard Fontserè i Lluís Massot, els deia literalment:

“Jo firmo sempre que se'm sol·licita per a fer acte de presència en totes les reunions internacionals diplomàtiques o particulars, en les quals es tracti de l'independència de l'intel·ligència.– Així vaig firmar a París, a l'UNESCO i a Montevideo contra Franco, a l'ONU, i a la Comissió dels Drets de l'Home; també al Pen Club, etc.– Aquests actes es publiquen, com tants altres, en la premsa lliure, i els documents en qüestió, traduïts en varies llengües, es circulen pels centres d'acció social dels diferents països.– Naturalment que això no entra en la premsa censurada, però no manca qui en pren esment i ho transmet.– Justament el Cònsol franquista de Genèva és el representant de Franco a l'UNESCO i espectador a l'UNO i, si bé se'ns porta correctíssimament i àdhuc ens distingeix, potser perquè fa més respecte el redreçament que la submissió, tampoc manca de complir amb el seu Caudillo.– Malgrat això, jo seguiré firmant segons la meva consciència, dintre el criteri de llibertat intel·lectual”.

Al mateix temps, no solament ajudà el cardenal Vidal i Barraquer, el canonge Carles Cardó i altres catalans que menjaven el dur pa de l'exili, sinó que sense fer soroll anà acabant obres que havien quedat a mig fer a Barcelona a causa de la guerra (per exemple, el primer volum del *Diccionari de la dansa*, que hi aparegué amb el fals peu d'impremta de 1936, però que en realitat no fou enllestit fins el 1939, o el segon volum del *Llibre de les solemnitats de Barcelona*, que sortí amb data de 1947). D'altra banda, continuà donant suport a l'Institut d'Estudis Catalans per a l'edició de la *Catalunya carolíngia* de Ramon d'Abadal, de la qual aparegué un volum amb la data 1926-1950, però amb colofó de 1952, i per al projecte d'edició de les *Cròniques catalanes*, que per diverses raons va quedar encallat. Donà també, amb discreció, borses d'estudi a nois i noies catalans perquè poguessin sortir a l'estranger, i no cal dir que mantingué contactes amb els exiliats d'Europa i d'Amèrica, entre els quals el president Josep Tarradellas, amb el qual mantingué una extensa correspondència. Durant els darrers anys de la seva vida va redactar el gruixut volum de memòries *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera* (Ginebra 1952), que reflectia els seus desenganyos, però que alhora resumia les grans aportacions que havia fet a la cultura del seu país.

A poc a poc les aigües van tornar a mare i, un cop desapareguda la dictadura del general Franco, els hereus de Patxot van posar a les mans del Centre Excursionista de Catalunya l'arxiu de la Masia Catalana –fins ales-

Dos exiliats il·lustres: Rafael Patxot amb Pau Casals.
Autor: Diputació de Barcelona

hores inaccessible— i van fer arribar a l'Abadia de Montserrat els immensos materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que, després d'un lamentable plet amb l'Orfeó Català, havien romàs dividits entre Barcelona i Suïssa. Més recentment han passat alguns documents a l'Arxiu Nacional de Catalunya i a l'Institut d'Estudis Catalans, i han cedit a la Diputació de Barcelona la Masia Mariona, a Mosqueroles, obra de l'arquitecte Josep Danés, que havia estat la nineta dels ulls de Rafael Patxot i que fou incendiada durant la guerra civil. Ara, ben restaurada, conté les oficines del Parc Natural del Montseny i hi ha estat instal·lada una

excel·lent exposició permanent, titulada "Univers Patxot", que permet de conèixer algunes de les grans aportacions que Rafael Patxot va fer a la cultura del nostre país.

Tant de bo que els actes que enguany anirem celebrant amb motiu del cinquantè aniversari de la mort de Patxot serveixin no solament per recordar com és de justícia la seva vida i la seva obra, sinó que puguem prendre consciència que els seus anhels i els seus desigs continuen encara vigents i que, com ell, aprenquem a defensar els valors de la llibertat, de la veritat i de la independència intel·lectual.

Josep Massot i Muntaner